

СЪКРОВИЩАТА НА ТУТАНКАМОН

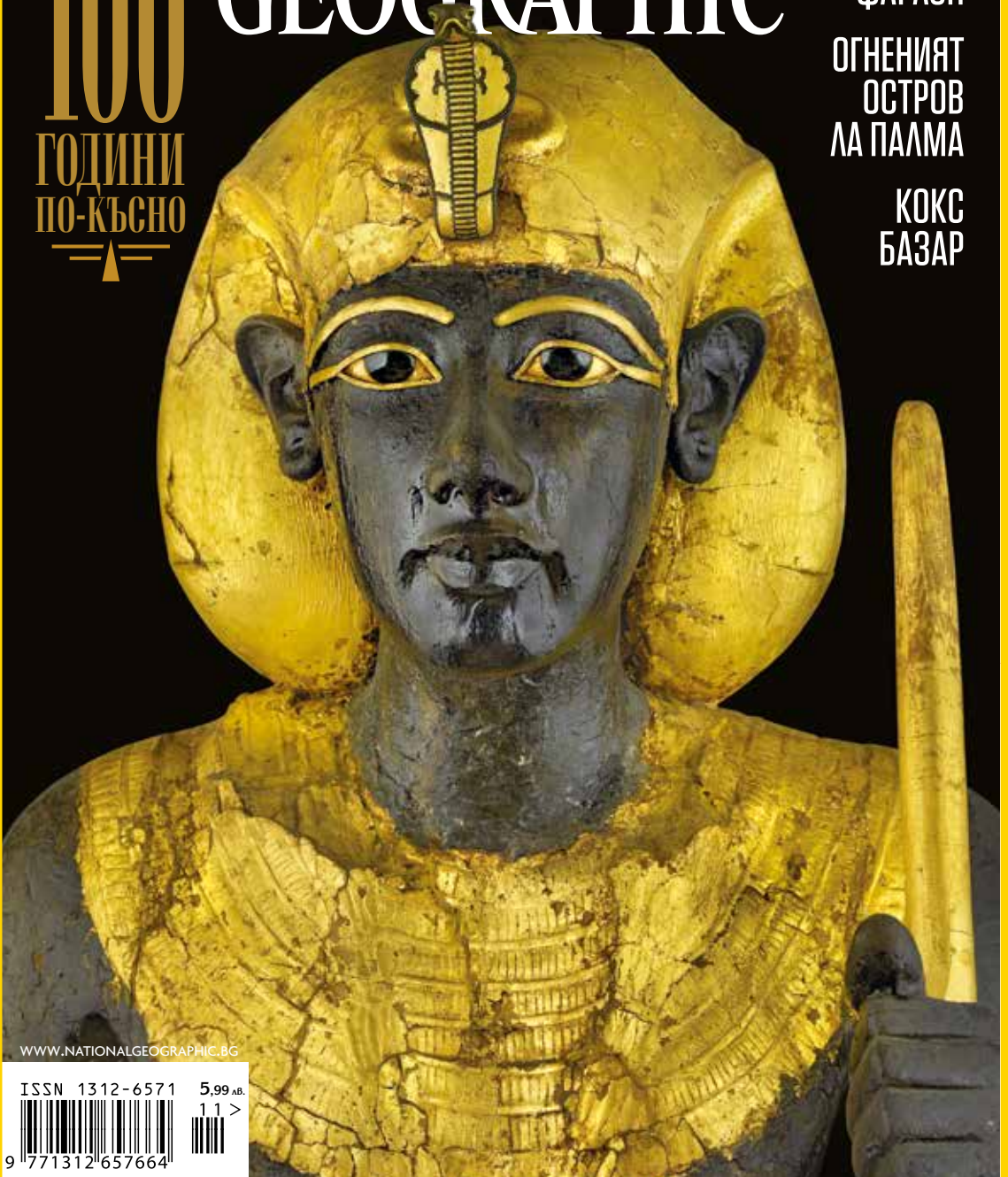

100
ГОДИНИ
ПО-КЪСНО

NATIONAL GEOGRAPHIC

И ОЩЕ
МУЗЕЙ,
ДОСТОЕН ЗА
ФАРАОН

ОГНИЕНИЯТ
ОСТРОВ
ЛА ПАЛМА

КОКС
БАЗАР

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5,99 AB.

11 >

9 771312 657664

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Статуя на Тутанкамон в естествен ръст в образа на Озирис, бога на мъртвите, изобразен в египетското изкуство с черна кожа – една от двойката статуи пазители в преддверието на гробницата на фараона.

СНИМКА: САНДРО ВАНИНИ

СТАТИИ

Непреходната сила на Тутанкамон

Невероятното откритие на гробницата на Тутанкамон преди 100 години отвори прозорец към златното минало на Египет. Новият Голям египетски музей представява величествена витрина за съкровищата на Тутанкамон, както и символ на една страна, която е успяла да си върне миналото.

ТЕКСТ: ТОМ МЮЛЕР, САНДРО ВАНИНИ И ПАОЛО ВЕРЦОНЕ
СНИМКИ: ХАРИ БЪРТЪН
..... стр. 22

Огнен остров

Когато през септември 2021 г. по хребета на Кумбре Виеха на Ла Палма се отвори пукнатина, поставяйки началото на едно от най-разрушителните вулканични изригвания на Канарските острови от 500 години насам, жителите на острова бяха шокирани. Но бедствието се превърна в урок как да се живее с гнева на вулкана.

ТЕКСТ: МАЯ УЕЙ-ХААС
СНИМКИ: КАРСТЕН ПЕТЕР
..... стр. 76

▲ Плаж за всички

За хората, които не са от Бангладеш, Кокс Базар е най-големият в света бежански лагер, дом за близо милион изгнаници от народа рохинга, избягали от геноцид в съседен Мианмар. Но за много бангладешци Кокс Базар е любима туристическа дестинация – един от най-дългите естествени пясъчни плажове в света.

ТЕКСТ: НИНА СТРОХЛИК
СНИМКИ: ИСМАИЛ ФЕРДУС
..... стр. 90

КРАСИМИР ДРУМЕВ

Защо толкова далече?

Ще си призная, драги читатели и приятели – с истинска завист четях статията за новия Голям египетски музей, която ни изпрати за публикуване Главната редакция на *National Geographic*. Шедьовър на архитектурата и музейното дело са създали в Кайро. Египтяните не са от най-заможните нации, но са отделили един милиард долара, за да представят в целия им блясък и величие съкровищата на Тутанкамон, за да се възхитят посетителите от богатствата и древноното минало на Египет. Сграда и колекция като тази няма и не може да има.

Споменът ме върна в 2005 г., когато в София дадохме така жадувания старт на българското издание на *National Geographic*. За празничната вечер от Вашингтон дойде елитът на Националното географско дружество на САЩ и на Главната редакция на списанието. Знаех, че невинаги такава представителна делегация присъства при старта на други локални издания по света. С усмивка ми казаха: „Та вие сте антична страна редом с древния Рим и Гърция, как да не дойдем...“

Празненството беше в Националния исторически музей. Сред златото на траките и римски статуи нашите гости бяха смаяни от изключителните съкровища на музея. С възторг говореха за тях при срещите си с вицепрезидента Ангел Марин, министри и учени. При разговорите обаче се прокрадваше един въпрос – защо тази изумителна колекция е разположена толкова далеч от центъра на София? За да

се стигне до нея в подножието на Витоша, трябва да се пътува дълго с автобус или да се похарчат доста пари за такси. Няма ли подходяща сграда или да се построи такава в центъра на столицата, която туристът без усилие да посещава? Навярно сега губите голям брой потенциални посетители.

Мислено изброих някои сходни музеи по света. Къде се намира Метрополитън? В центъра на Ню Йорк. А Британският музей? В центъра на Лондон. А Лувърът? В центъра на Париж. А Ермитажът? В центъра на Санкт Петербург. А Пергамон? В центъра на Берлин.

Изброяването може да продължи с надеждата, че нашият прекрасен музей най-сетне ще намери дом в центъра на София, достъпен и много повече посещаван от българи и чужденци.

ВЕСТИ
ОТ ПРЕДНАТА ЛИНИЯ
НА НАУКАТА
И НОВИТЕ ИДЕИ

Алпите се раззеленяват

Сателитни изображения на Алпите показват, че количеството растителност над линията на гърветата се е увеличило с над 80% за по-малко от 40 г. Докато климатичните промени затоплят региона, новите видове може да надделят над привикналите на по-сурови условия като този еделвайс. — СИМОН АЙНЦМАН

СЕЛЕКТИВНО РАЗВЪЖДАНЕ

ОЧИ В ОЧИ

ОПРЕДЕЛЕНИ МУСКУЛИ ПРАВЯТ ЛИЦАТА ПО ИЗРАЗИТЕЛНИ ПРИ ХОРАТА И КУЧЕТАТА, ОТКОЛКОТО ПРИ ВЪЛЦИТЕ

Да откажете нещо на Шаро, когато ви погледне с най-изразителния си поглед, може да е много трудно. От хилядолетия кучетата увещава хората чрез това жаловито, очарователно изражение – способност, която може да е резултат от селекцията, твърди ново проучване.

Миниатюрни мускули около очите и устата позволяват на сухоземните бозайници да правят безброй лицеви изражения. Според проучване на изследователите от университета „Дюкейн“ в Питсбърг тези мускули са по-сходни при хората и кучетата, отколкото при кучетата и вълците. При вълците повечето лицеви мускули са бавни влакна, които не се приспособяват толкова бързо, докато при хората и одомашнените кучета повечето мускули са с бързи влакна, които реагират бързо. Именно тази мускулна разлика позволява на кучетата да правят „мили очи“ и други одухотворени изражения, подобни на човешките, които вълците не могат.

Общуването чрез лицеви изражения е „фундаментално за всички хора“, казва водещата авторка Ан Бъроус. „Затова изглежда логично в процеса на селективно размножаване да сме избрали кучета, които се вглеждат в очите ни.“ — АНИ РОТ

ТЕХНОЛОГИИ

3D ефектът на пеперугата

Светлината, взаимодействаща с микроскопични ръбчета по повърхността на крилете на африканската пеперуга *Synandra opis*, предизвиква иридисценция. Тези „структурни цветове“ могат да бъдат в широк спектър от видими отсенки, включително и някои, които не присъстват в пигментацията на пеперугата. Изследователи в Швейцария са пресъздали наноструктурата на крилете с 3D печат върху прозрачна пластмаса. Иновацията може да се използва за банкноти, мастила и дисплеи. — С. А.

PLANET
POSSIBLE

1

МОЖЕ ЛИ ДА СЕ ПОПРАВИ?

Ремонтът може да намали заменянето
Дали една вещь ще се озове на сметището или не, зависи от възможността да бъде поправена. Затова Франция вече изисква някои продукти (като смартфони и лаптопи) да имат етикети с оценка за годност да бъдат ремонтирани. По цял свят движението „право на ремонт“ привлича хората, които искат сами да си поправят вещите – от коли до електронни устройства, а не да си купуват нови. На адрес ifixit.com ще откриете упътвания и оценки.

ОСТАНАЛА ВИ Е ХРАНА?

СТУДЕНТИ ДОБРОВОЛЦИ СЪБИРАТ ОСТАНАЛАТА В СТОЛА ХРАНА И Я ДОСТАВЯТ НА НУЖДАЕЩИ СЕ МЕСТНИ ГРУПИ ЧРЕЗ МРЕЖА ЗА СПАСЯВАНЕ НА ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ. ПОТЪРСЕТЕ ПОДОБНА ИНИЦИАТИВА БЛИЗО ДО ВАС.

Не разхищавайте! Това се отнася до останалата храна от студентския стол, все още пухкавите пера и устройствата, които сами да си поправите.

ТЕКСТ: КРИСТИНА НУНЬЕС

3
ПЕРА
ПОЛИТАТ
ОТНОВО

РЕЦИКЛИРАНЕ НА ПУХ С МИСЪЛ ЗА ПТИЦИТЕ
Ако си търсите зимно яке, изберете такова с рециклиран пух. Няколко фирми събират перца за нови продукти от стари юргани и облекла. От компанията за дрехи и екипировки „Патагония“ твърдят, че тази практика сериозно е намалила въглеродния им отпечатък.

4

ОСТАВЕТЕ ЛИСТАТА

Пропуснете ежегодния ритуал по събирането на падналата шума. Оставени на земята, есенните листа осигуряват подслон и храна за благоприятни насекоми и други животни. Освен това могат да облагородят ливадата; косачката за мулчиране ще ги смели на тор за тревата.

ДА ПОПАДНЕШ В АДА

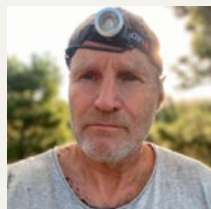
ТЕКСТ: МАРИ-АМЕЛИ КАРПИО

БИЛО КАТО СЦЕНА от Дантевия „Ад“. Интензивно вулканично изригване, изхвърлящо маси от лава и облаци от пепел разтресо канарския остров Ла Палма от септември до декември 2021 г. (вижте историята на стр. 76). От всички огнени кадри, които заснел, фотографът Карстен Петер казва, че този горе показва най-адекватно чистата мощ на изригването, „разхвърлящо и размятащо бомби от лава на всички страни“.

Петер прекарал 46 дни, заснемайки гръмотевичното пробуждане на вулкана Кумбре Виеха. В този адски валс облаци от пепел се оказали най-предизвикателната пречка – както за човека, така и за оборудването. Изгарящи парчета лава поленвали по косата

му и прогаряли срехите му. Носел маска, за да защити белите си гробове, и щателно се погрижил да опази очите си. Острие, бодливи зрънца вулканична пепел влизали и в обективите на камерата му.

Въпреки че е свикнал да работи на екстремен терен, особено при вулканични изригвания, това го изненадало със своите постоянно променящи се форми. Един ден вулканът изхвърлял тънки огнени факли, високи стотици метри, които Петер описва като „наистина енергични и сякаш непрекъснато пулсиращи“. На другия ден изхвърлял малки вулканични фрагменти, известни като лапили, които образували „плашещ облак от пепел, който обгърна всичко в мрак – казва той. – Сякаш беше настъпил последният ми ден“.

Роденият в Германия Карстен Петер се е специализирал в заснемане на екстремна среда и снима вулканични изригвания от 30 години. Той редовно си сътрудничи с *National Geographic*.

ПОХОД В ЙОРДАНИЯ

С ДЪЛЖИНА ОКОЛО 650 КМ Йорданският маршрут се вие през легендарни места като древния град Петра (тук е показан т.нар. Манастир), през пустинни дюни и скалисти долини. Там, където някога набатейци и римляни следвали търговските пътища, днес се скитат търсачи на приключения.

КАКВО ЩЕ ВИДИТЕ

Открит през 2017 г. и замислен да се измине от север на юг, маршрутът започва в село Ум Каус и завършва в град Акаба на Червено море. Въпреки сухия климат на Йордания пейзажът се сменя от покрити с маслини склонове на север до заливните от морето брегове на юг. По средата се намират неземните пясъчни образувания на Вади Рум — често използвани като марсиански декор във филми, където надписите от набатейската култура датират отпреди повече от две хилядолетия.

ВИЖТЕ ОЩЕ

По маршрута: Мъртво море има толкова високо съдържание на сол, че в него не вирее друг живот освен микроорганизми, а къпелите се могат без усилие да се носят по повърхността. Гмуркачите са изкушени от многоцветните коралови рифове край Акаба.

Извън маршрута:

В добре запазения римски град Джераш има огромен хиподром, където някога организирани надбягвания с колесници. В резервата Шаумари посетителите могат да зърнат редки видове като тънкорозата газела и белия орикс.

КАК ДА СТИГНЕТЕ

ДОТАМ

Началната точка на маршрута, Ум Каус, е на около два часа с автобус от столицата Аман. Някои пътешественици вървят сами, но Асоциацията на Йорданския маршрут организира уикенди, четириденни преходи и ежегодна групова експедиция. Настаняване за през нощта може да се уреди в селски къщи или в еко хижи, поддържани от местни бедуини.

„ОСЕЯНА С РУИНИ ОТ НЯКОГА
ВЕЛИКИ ИМПЕРИИ, [ЙОРДАНИЯ]
Е ПОСЛЕДНОТО КЪТЧЕ ВЧЕРА
В УТРЕШНИЯ СВЯТ.“

— Хюсейн бин Талаал,
бивш крал на Йордания

В ЧИСЛА

40

ДНИ СРЕДНО НЕОБХОДИМИ
ЗА ИЗМИНАВАНЕТО
НА ЦЕЛИЯ МАРШРУТ

52

СЕЛА ПО ПЪТЯ, МНОГО ОТ КОИТО
ПРЕДАВАТ ПОДСЛУН

2300

ГОДИНИ – ПРИБЛИЗИТЕЛНА
ВЪЗРАСТ НА ГРАД ПЕТРА

ТЕКСТ: ААРЪН ГЪЛИ СНИМКА: КАТРИН ХАЙЛАНД

ОМАГЪОСВАЩИЯТ
ЗАВЕТ НА ЕГИПЕТОткриването на Египет,
от Тутанкамон до днес

ТЕКСТ: НЕЙТЪН ЛЪМП СНИМКА: САНДРО ВАНИНИ

ПОДОБНО НА МНОЗИНА от вас, ние в *National Geographic* отдавна сме заплениени от Древен Египет. Невероятните му постижения от земеделието до архитектурата и изкуството, дворцовата политика и интригите, сложните му ритуали, особено свързани със смъртта – голяма част от нещата, които най-много ни интересуват в тази цивилизация, са всъщност тези, които не разбираме напълно.

Кореспондентът на *National Geographic* Мейнърд Оуен Уилямс бил сред първите наблюдатели, които получили достъп до гробницата на Тутанкамон при официалното ѝ откриване. В броя от май 1923 г. той споделил „разочарованието“ си, че е посетил единствено помещението, до голяма степен разчиствени от предмети, а не това, за което се твърдяло, че е „пълно до тавана“ със скровища. Оттогава насетне въпросните скровища многократно са се появявали по нашите страници, включително в броя, посветен на 75-ата ни годишнина (октомври 1963 г.), когато са публикувани цветните снимки на Ф. Л. Кенет на „златното имане“ на Тутанкамон. А през юни 2005 г. показахме нова реконструкция на лицето на момчето фараон – благодарение на компютърната томография на неговата мумия, направена с оборудване, дарено от Националното географско дружество и „Сименс“.

Посвещаваме голяма част от настоящия брой на Египет по случай две откривания: на гробницата на Тутанкамон преди 100 години и на очаквания с нетърпение Голям египетски музей, където ще бъдат показани почти всички тези

скровища. ГЕМ, както е по-известен, се строи вече 20 години и струва над 1 млрд. долара. Забележителният материал, който сме приготвили, включва фотографско портфолио за някои от находките от гробницата, както и представяне на ГЕМ и усилията на консерваторите да разкрият и споделят египетската история.

Надяваме се четенето на този брой да ви донесе също толкова радост, колкото и прабенето му.

Позлатената дървена статуя „Тутанкамон с харпун“, висока 75 см (горе са показани главата и раменете), изобразява младия цар изправен на папирисова ладия и готов да хвърли копие по неизвестна плячка. Открита увита в платно в лакирана кутия, тя е една от 35 (по сметката на археолозите) подобни ритуални фигури, положени заедно с Тутанкамон в гробницата. Статуята ще бъде изложена в новия Голям египетски музей.

НЕВЕРОЯТНОТО
ОТКРИТИЕ НА
ГРОБНИЦАТА НА
ТУТАНКАМОН ПРЕДИ
100 ГОДИНИ ОТВОРИ
ПРОЗОРЕЦ КЪМ
ЗЛАТНОТО МИНАЛО
НА ЕГИПЕТ. СЕГА
СВЕТЪТ ЩЕ МОЖЕ ДА
ПОГЛЕДНЕ ПО НОВ
НАЧИН БОГАТСТВАТА НА
МЛАДИЯ ФАРАОН

СНИМКИ: САНДРО ВАНИНИ

Разкошната погребална маска на Тутанкамон е обезсмъртила чертите му в злато, стъкло и полускъпоценни камъни. Освен това шедьовърът олицетворява

богатството на XVIII династия в Египет (XVI–XIII в. пр.Хр.), когато в долината на Нил се събирали търговски маршрути и кервани карали екзотични стоки от далечни страни.

Тутанкамон живял в неописуем разкош и починал внезапно, преди да навърши 20 години. Сред над 200-те украшения, открити в гробницата му, тази изящна висулка с форма на сокол носи следи, че е била носена от царя.

Статуи в естествена големина охранявали погребалната камера и служели като приемници, където неговата жизнена сила *ка* можела да пребивава в откъснатия живот.

В сърцето на гробницата на Тутанкамон се намирал гигантски саркофаг, издялан от един-единствен блок кварцит (вляво). Той съдържа три антропоморфни ковчеза, които

влизали един в друг като матрьошки. (Виж стр. 55.) Всеки саркофаг изобразява Тутанкамон с жезъл и камшик, символи на царската власт, и с извита брада, по подобие на Озирис, бога на мъртвите. Божества пазители

с разперени криле са обвили ковчезите в покровителствена прегръдка. Най-вътрешният ковчез (горе вдясно), направен от 110 кг чисто злато, съхранявал мумията на момчето фараон сред царствен блясък.

Пътеводител за отвъдния свят: три сцени от северната стена на погребалната камера на Тутанкамон картографират пътуването му в задгробния живот. От дясно наляво първата сцена изобразява ритуала „отваряне

на устата“, при което наследникът на Тутанкамон, Ейе – облечен с леопардова кожа и с тесла в ръка, – символично съживява мумифицирания фараон, тук изобразен като Озирис. В средната сцена Тутанкамон, вече

облечен като жив цар, бива приветстван в селенията на боговете от небесната богиня Нут. Последната сцена показва Тутанкамон (с раираната украса за глава) и неговото ка, които прегръщат Озирис и впоследствие стават едно с него.

Ложе, използвано само за погребалните ритуали, изобразява две свещени крави, които носят слънчевия диск между рогата си. Позлатеното легло – едно от трите в първото помещение

от гробницата на Тутанкамон (т.нар. преддверие, изобразено на следващите страници) – Въплъщава древноегипетския мит за богинята крава Мехет-Уерет,

която изплувала от първичния океан и издигнала слънцето Ра в небето. В гробницата били поставени още шест по-практични легла, които да гарантират вечния покой на момчето цар.

ИЗСЛЕДОВАТЕЛЯТ

ОТКРИТИЕТО,

Когато погледнал в гробницата на Тутанкамон на 26 ноември 1922 г., британският археолог Хауърд Картер съзрял гледка на организиран хаос. В дневника си описал бъркотията от съкровища като „странен и вълшебен миш-маш от необикновени и красиви предмети, струпани един връз друг“.

КОЛЕК

ЗА МАЛКО ДА НЕ СЕ СЛУЧИ

СЛЕД ГОДИНИ НА БЕЗПЛОДНИ РАЗКОПКИ ХАУЪРД КАРТЪР РАЗПОЛАГАЛ С МАЛКО ВРЕМЕ И ПАРИ. ТОГАВА ЧЛЕН НА ЕКИПА МУ СЕ НАТЪКНАЛ НА ЗАРОВЕНО СТЪЛБИЩЕ

ТЕКСТ: ТОМ МЮЛЕР
СНИМКИ: ХАРИ БЪРТЪН

ЛЕЙДИ ФИОНА ХЪРБЪРТ, осма графиня на Карнарвън, разлиства книгата за гости с кожена подвързия и показва подписите на видни посетители, отбивали се в прочутия ѝ дом преди век. Намираме се високо в замъка Хайклер, величественото имение на 90 км западно от Лондон, което през последните години се превърна в декор на популярната историческа драма „Имението Даунтън“. Списъкът на гостите съдържа всички герои на книгата, която лейди Карнарвън пише за предшественика на своя съпруг,

След като работници извадили ковчезите на Тутанкамон от каменния саркофаг в гробницата – сложна операция, изискваща система от лебедки и колани, Картър внимателно почиства капака на Втория ковчез. Мумията на царя все още се намира в най-вътрешния ковчез.

Джордж Едуард Станхоуп Молино Хърбърт, петият граф на Карнарвън. „Петият граф“ – както го нарича тя – е известен с финансирането на британския археолог Хауърд Картър, който упорито търсел изгубената гробница на Тутанкамон. Освен това лорд Карнарвън организираше пищни празненства в Хайклер, които събирали нестра смесица от изследователи, дипломати, представители на хайлайфа и – малко изненадващо за английски аристократ – водачи на египетското движение за независимост.

Лейди Карнарвън спира на 3 юли 1920 г. и ни представя гостите, все едно лично е присъствала на соарето. „Ето го Хауърд Картър, разбира се, който всяко лято прекарвал цели седмици тук и планирал разкопките с петия граф. След това посочва поредица подписи, някои на арабица. „Вижте тук... Саад Заглул, Адли Йеген и други бащи на модерната египетска държава.“ Египетският национален герой Заглул бил арестуван и заточен заради съпротивата си срещу британската окупация. Обаче и той бил тук, за да се отърка в британските важни клечки. „Петият граф

За да се спаси от студените и влажни зими на Англия и да подобри разклатеното си здраве, британският благородник лорд Карнарвън превърнал Египет в свой втори дом. Живият му интерес към древностите го накарал да наеме Картър и да финансира търсенето на изгубената гробница на Тутанкамон.

сбцирал хора неформално, така че да могат да развият известна степен на лично доверие, може би дори приятелство, преди да се споразумеят или да разрешат политическа криза“ – казва лейди Карнарвън.

Лорд Карнарвън започнал да прекарва зимните месеци край Нил през 1903 г. по съвет на лекаря си. Казвал, че дишането на пустинния въздух на Египет било все едно пиел шампанско.

Скоро той заобичал египетските древности също колкото и въздуха на страната. През 1907 г. лорд Карнарвън наел Картър да

търси артефакти за растящата му колекция в Хайклер и да ръководи финансираните от него разкопки.

Картър заминал от Англия за Египет, когато бил на 17 – без археологическо образование, но с изявен талант на художник. Развил набито око за артефакти и през 1899 г. бил назначен като един от двамата главни инспектори към Египетската служба за древностите.

Съдбата на Картър направила рязък завой през 1905 г., след – по неговите думи – „лошо спречкване“ с група френски туристи. Убеден

бил, че единственият му достоен избор е да подаде оставка, което и направил няколко месеца по-късно. Свързвал двата края, като продавал акварели на заможни туристи, когато две години по-късно го представили на лорд Карнарвън. Дватама мъже били много далеч един от друг в социалната стълбица, но споделяли обща страст към Древен Египет. Партньорството им щяло да доведе до откриването на малко известно момче цар, положено в гроба с чудовен куп сълзивица, а после забравено за повече от 3000 години. Откритието било един от

най-големите триумфи на археологията, което предложило на света смайваща картина за древния живот край Нил и вдъхнало на днешните египтяни ново усещане за национална гордост и самоопределение.

ВАЖНИ УЛИКИ за местонахождението на гробницата на Тутанкамон се появили в началото на XX в. в Долината на царете – комплекс от скалисти каньони на отсрещния бряг на Нил спрямо днешен Луксор, където се намирала древноегипетската столица Тива. За разлика от по-ранните фараони, които били погребани в огромни пирамиди, лесна плячка за грабителите, тиванските царе били положени в гробници, издълбани дълбоко в скалните склонове на изолираната долина.

Към началото на XX в. тиванският некропол бил най-плодоносният и ценен археологически обект. Разкопките, спонсорирани от американския бизнесмен Тиодор Дейвис, донесли поредица от важни открития. Сред тях имало и няколко находки с името на загадъчния Тутанкамон.

През годините си като главен инспектор Картър бил натрупал сериозни познания за Долината на царете. Но преди двамата с лорд Карнарвън да могат да започнат да копаят, първо трябвало да се сдобият с разрешително за разкопки, наречено концесия, която Дейвис ревниво пазел за себе си.

Археолози и иманяри копаели в долината от десетилетия и мнозина смятали, че пикът на откритията вече е отминал. След като години наред финансирал успешни разкопки, Дейвис бил близо до същото заключение. „Боя се, че Долината на гробниците вече е изчерпана“ – написал той през 1912 г. Когато се отказал от концесията си, лорд Карнарвън – по настояване на Картър – веднага я грабнал през юни 1914 г.

По-късно същия месец убийството на австро-унгарския ерцхерцог хвърлило Европа и Близкия изток в Първата световна война и отложило мащабното издирване на гробницата на Тутанкамон до есента на 1917 г. През следващите пет години Картър и екип египетски работници прехвърлили невероятните между 150 000 и 200 000 тона чакъл. Работата била тежка, прашина и знойна под пустинното слънце.

Петте години мъка не гонели почти нищо и благодетелят на Картър се разочаровал. Може би долината наистина била напълно ошушкана. През юни 1922 г. лорд Карнарвън повикал Картър в Хайклер и му обявил, че се отказва от долината. Картър умолявал за още един сезон разкопки, като дори предложил сам да го заплати. Лорд Карнарвън неохотно се съгласил. Когато Картър се върнал в Луксор на 28 октомври 1922 г., часовникът вече тиктакал. Седем дни по-късно случайно откритие го изпълнило с надежда, а скоро преобърнало живота му.

НА 4 НОЕМВРИ член на екипа на Картър, чието име не е запазено за историята, се натъкнал на дялан камък – върхът на заровено стълбище. Картър записал само пет думи в джобния си дневник: „Намерихме първите стъпала на гробница“.

На следващия ден екипът разкрил 12 стъпала и се спуснал до врата, която била измазана и запечатана с печата на фараон. Печатите били твърде неясни, за да бъдат разчетени, но очевидно били непокътнати. Убеден, че е открил недокосната царска гробница, Картър телеграфирал на лорд Карнарвън в Англия: „Най-сетне направихме прекрасно откритие в долината; великолепа гробница с непокътнати печати... поздравления“. Новините за откритието се разпространили бързо и репортерите забързали към долината, за да бъдат свидетели на отварянето на гробницата. Лорд Карнарвън пристигнал на 23 ноември и на 24-ти Картър и екипът му вече били разчистили цялата врата и били открили по-лесни за разчитане печати. Няколко съдържали отдавна търсеното име: „Небхеперура“ – тронното име на Тутанкамон.

Картър и спътниците му били във възторг, но второ откритие хвърлило сянка върху празненството. По вратата имало следи от влизане с взлом. Някой ги бил изпреварил. Разбили вратата, зад която нямало пълна със скробица гробница, а наклонен коридор, запълнен с отломки. Още два дни копаене ги отвели до гробницата, на 7 м под земята. На втора запечатана врата имало още печати с името на Тутанкамон. Картър направил малък отвор в зидарията, взел

Тутанкамон бил погребан в подземна гробница в царския некропол, известен като Долината на царете. Входът на гробницата (ограденото пространство на пре-

ген план) бил скрит от грабителите – и археолозите – от строителните отпадъци от гробниците, построени над неговата.

свещ и погледнал вътре. Последвал най-известният диалог в анализите на археологията. Нетърпеливият лорд Карнарвън попитал: „Виждате ли нещо?“, на което Картър отговорил: „Да, прекрасно е“.

Предметите, които зърнал, наистина били невероятни: златни ложета, статуи пазачи в естествен рът, разглобени колесници, богато украсен трон – всичко струпано накуп. По-късно Картър написал: „Първоначално не виждах нищо, тъй като лампките на свещта потрепваха от излизация от камерата горещ въздух, но скоро, когато очите ми свикнаха със светлината, подробности от помещението бавно изплуваха от маранията – странни животни, статуи и злато, навсякъде блясъкът на злато“.

Гробницата на Тутанкамон – както Картър скоро научил – се състояла от четири помещения, понастоящем известни като преддверие, анекс, скробищница и гробна камера. Гробницата била необичайно малка за фараон, но вътре било натъкано всичко, което щяло да му бъде необходимо, за да живее като цар за вечни времена – общо около 5400 предмета. (Виж „Пълна с богатства – и смисъл“, стр. 60.)

Това била мечтата – и кошмарът – на всеки археолог. Разплитането, каталогизирането, опазването и преместването на изобилието от артефакти, много от които повредени и крехки, щяло да отнеме десет години упорит труд и усилията на интердисциплинарен екип от специалисти, включително консерватори, архитекти, лингвисти, историци, специалисти по ботаника и текстил и др. Проектът възвестил нова ера на научна добросъвестност в египтологията.

Един приятел на Картър, инженерът Артър „Пеку“ Календър, конструирал система от лебедки за повдигане на тежки предмети, инсталирал електрическо осветление и когато било нужно, стоял на входа на гробницата със зареден пистолет, за да прогонва натрапниците. Химикът и криминалист

„ГЛЕДКАТА НАДМИНАВАШЕ ВСИЧКО ДОСЕГА И ВЪОБЩЕ НЕ БЯХМЕ И МЕЧТАЛИ ДА ЗЪРНЕМ ПОДОБНО НЕЩО.“

— ХАУЪРД КАРТЪР, 27 НОЕМВРИ 1922 Г.

ИЛЮСТРАЦИИ: АЛБЕРТО ЛУКАС ЛОПЕС

ФАНТАСТИЧНИ ПОЗЛАТЕНИ СЪЩЕСТВА. Изображения на царя в естествен ръст. Части от колесници „сияели със златен блясък“. Това били само част от съкровищата, описани от британския археолог Хауърд Картър и неговия екип, след като пристъпили в пропусната до този момент гробница в Долината на царете в Египет. В крайна сметка щели да открият три пласта антропоморфни ковчези; в последния, от масивно злато, открили мумия със златна маска, залепнала за стените му заради възлиянията, извършени от древните жреци.

Първи външен ковчег

Първият външен ковчег в гробната камера на Тутанкамон се състоял от 20 позлатени дървени елемента.

Ленен покрив Позлатена дървена рамка поддържала ленена тъкан с позлатени бронзови пайети с формата на розетки.

Втори ковчег (16 елемента)

Трети ковчег (10 елемента)

Четвърти ковчег (5 елемента)

Капак на саркофага (бойдисан гранит)

Капак на I антропоморфен ковчег

Мумията на фараона била поставена в три влизачи един в друг ковчега, два от украсено позлатено дърво и вътрешен от чисто злато.

Капак на II антропоморфен ковчег

Капак на III антропоморфен ковчег

Мумията на Тутанкамон Увенчано със златна маска, тялото било повито в множество пластове лен, украшения и амулети.

Основите на трите ковчега почитват върху ложе с лъвски глави.

Основа на саркофага (издялана от монолитен блок кварцит)

СЕДЕМ ДНИ РАЗОПАКОВАНЕ НА ЦАРЯ

„Големият страх от опасностите пред мъртвия личи от изобилието от амулети и свещени символи, поставени по мумията и предназначени да я предпазят от наранявания по пътя ѝ през отвъдния свят.“

—Хауърд Картър

Историческото проучване на мумията на Тутанкамон в най-вътрешния ковчег било извършено в рамките на седем дни през октомври и ноември 1925 г. и подробно описано в дневниците на Картър. Удивителното начинание, начело с медицинските експерти Дъглас Дери и Салех Хамди Бей, подпомагани от Картър, разкрило недвижани чудеса на гревното майсторство. Царската мумия била покрита, основно по врата и гърдите, с предпазни амулети и украшения, много от тях във формата на птици, скарабеи и змии. Освен това гревните балсаматори били скрили над 140 скъпоценности (почти всичките илюстрирани тук) между 17 пласта тънки ленени бинтове, почтително увити около останките на Тутанкамон. Смятало се, че всички те ще помогнат с магията си на царя в живота след смъртта.

Вижте дигиталната версия на тази илюстрация. Използвайте камерата на телефона си, за да сканирате QR кода.

ЛАБЕРТО ЛУКАС ЛОПЕС И ПАТРИША ХИЙЛИ, NGM.
ИЛЮСТРАЦИЯ: РОСИО ЕСПИН (ТУК И ПРЕДХОДНАТА СТРАНИЦА)

ИЗТОЧНИЦИ: ПО ТАА.1.4.1-16, СЪХРАНЯВАН В ИНСТИТУТА „ГРИФИТ“, ОКСФОРДСКИ УНИВЕРСИТЕТ; САЛИМА ИКРАМ, АМЕРИКАНСКИ УНИВЕРСИТЕТ В КАЙРО

Пласт бинтове 1 от 17

28 ОКТОМВРИ 1925 Г.

„От дланите надолу царската мумия беше покрита с възлияние, което е потъмнило цвета на лена и е скрило детайлите от инкрустираните златни ленти, надписани с текстове и поръбени с мъниста.“

Маската на фараона с раираната царска украса за глава трябвало да остане на място, докато екипът изследвал мумията пласт по пласт, за да не бъде повредена.

Златни ленти, инкрустирани с пъстроцветно стъкло и полускъпоценни камъни, били увити около царя, положен в позата на Озирис, бога на мъртвите, с кръстосани златни ръце, стиснали жезъл и камшик. Символи на възкресението и прераждането били изработени от камък, керамика, дърво и метал, преплетени в изящни шарки и йероглифи.

Пластове 2-3

11 НОЕМВРИ 1925 Г.

„Установи се, че долните бинтове, които бяха много дебели, са също така изгнили и крехки, а всъщност в крайна сметка се оказа, че колкото са по-навътре и по-близо до тялото, толкова по-лошо е състоянието им.“

Изследванията показали високи нива на кобалт и никел в железния кинжал (на бедрото), признаци за вероятен метеоритен произход.

Шест тънки златни огърлици красели шията на фараона, който бил смятан за божествен посредник между египтяните и техните богове. Лешоядът, змията и соколът са част от традиционната иконография на вечна защита в отвъдния живот. Други символични предмети и церемониален кинжал били поставени по-надолу по тялото на Тутанкамон.

Пластове 3-4

12 НОЕМВРИ 1925 Г.

„Внимателно отстранихме от долната част на мумията още пластове изтлели бинтове... Вдигнахме предметите. Това позволи да оголим тялото до кожа, от горната част на корема до стъпалата.“

„Близо до пълтта на фараона бинтовете представляваха просто овъглен прах.“

Когато отстранил бинтовете по долната част на краката, екипът открил пръстите, напъхани в подобни на напръстници капачета, докато стъпалата внимателно били поставени в сандали, за да се съхранят нежните украси. Нагръдник с глава на сокол на гърдите, ръка с гривни и златен кинжал с оръжка били обсапени с малки многоцветни стъкла и камъни със златни инкрустации.

Пластовете 4-5

13 НОЕМВРИ 1925 Г.

„Във всички находки, които видяхме досега, ясно личи работата на тиванските майстори. Придворните занаятчии биди надарени по природа и в това последно откритие съзираме свършеното им изкуство.“

След като отстранил измелките бинтове от лявата ръка, екипът открил шарнирни гривни и пръстени, украсяващи ръцете на фараона. Някои предмети били украсени с фина грануляция и били изработени от електрон, сплав от злато и сребро. Пръстенът печат носел образа на младия цар, името му, скарабеи и божества.

Пластовете 6-10

14 НОЕМВРИ 1925 Г.

„След като напълно оголихме и цялостно проучихме долната част на тялото и крайниците... успяхме да открием и горната част на торса до раменете.“

Амулетите били проводници на божествените сили и пазели починалия. Около шията и тялото на Тутанкамон били открити стълбове Джек – амулети, свързани с бога на отвъдния свят Озирис.

„Резултатите от изследването на д-р [Дъглас] Дери и д-р Салех Бей на костната структура на мумията, оголена до този момент, им позволиха да се произнесат категорично относно възрастта на Тутанкамон. Този спорен въпрос вече е решен и възрастта му със сигурност попада в границите между 17 и 19 години.“

15 НОЕМВРИ 1925 Г.

„Изминаха вече пет дни от началото на изследването на мумията и към този следобед сме достигнали едва до шията, след като вече завършихме огледа от стъпалата нагоре.“

По традиция процесът по приготвянето на тялото на фараона продължавал 70 дни. Жреците извадили вътрешните органи и мозъка на Тутанкамон и ги сложили в алабастрови съдове. Използваната през този период смола се втвърдила през хилядолетията до такава степен, че се наложило да оголят тялото, за да го освободят от ковчеза и маската.

16 НОЕМВРИ 1925 Г.

„Установи се, че също като тялото на царя и главата е залепнала в задната си част към маската – толкова здраво, че щеше да се наложи да прибегнем до чуук с даето, за да я освободим. Накрая успешно използвахме за целта нагорещени ножове.“

Книга на мъртвите, нещо като погребален наричник, предписвала формата и местоположението на амулетите. Смятало се, че лешоядите защитават владетелите от зли сили.

Ленена подплънка запълвала празнината в златната маска

Общата с мъниста ленена шапчица

Украшенията с форма на змия и лешояд, символизиращи властта над двете области на Египет, се отчупили от покривката със скъпоценни камъни диадема и били открити при краката.

След като била измъкната от златната маска, главата на Тутанкамон се оказала обръсната до кожа. Освен това аутопсията открила пробити уши, частично покарали задни кътници и че мозъкът е бил изваден. Натискът на бинтовете върху носа му придали по-плосък вид.

МУЗЕЯТ

НОВ

ДОМ

ЗА

ФАРАОНА

НЕ САМО

Статуя на Рамзес Велики отпреди 3200 години доминира над атриума на новия Голям египетски музей, по-известен като ГЕМ, в покрайнините на Кайро. Съоръжението, което се строи вече две десетилетия и струва над 1 млрд. долара, събира за първи път почти всички от над петте хиляди артефакта от гробницата на Тутанкамон.

НОВИЯТ ГОЛЯМ ЕГИПЕТСКИ МУЗЕЙ ПРЕДСТАВЛЯВА ВЕЛИЧЕСТВЕНА ВИТРИНА ЗА СЪКРОВИЩАТА НА ТУТАНКАМОН, КАКТО И СИМВОЛ НА ЕДНА СТРАНА, КОЯТО Е УСПЯЛА ДА СИ ВЪРНЕ МИНАЛОТО

ТЕКСТ: ТОМ МЮЛЕР
СНИМКИ: ПАОЛО ВЕРЦОНЕ

ЗА

ЗА ЕДИН ДИРЕКТОР НА МУЗЕЙ не е обичайно да носи камуфлажна униформа и кубинки на работа, но ген.-майор Атеф Мофта не е обикновен директор на музей, а Големият египетски музей не е кой да е музей. Гледан отдалеч, разпрострелият се постмодерен ГЕМ, както го наричат, е толкова огромен, че човек трудно го възприема. Издадените му контури напомнят на огромен кораб, заседнал наред пустинята. Отблизо външните стени на музея са покрити с пирамидални мотиви – препратка към пирамидите в Гиза, които се издигат на по-малко от километър и половина. Посланието е ясно: този музей е достоен за фараон.

Инженер по образование, ген. Мофта е нисичък, с изправена стойка и властен маниер, въпреки че приветливото му изражение не се вписва в моя стереотип за военачалник.

Доскоро много от съкровищата на Тутанкамон, включително тази статуетка, бяха съхранявани в претъркания Египетски музей в Каиро, открит през 1902 г. Артефакти, отдавна потънали в хранилищата, ще бъдат изложени в ГЕМ, някои за първи път.

ГЕМ е знаков проект на египетското правителство – монументално начинание, започнато преди две десетилетия, но изоставащо с много години заради бунтовете на Арабската пролет и пандемията от Ковид-19. В държава, която е силно зависима от приходите от туризма, ген. Мофта и неговите подчинени са получили заповеди, според които ГЕМ трябва да пожъне смайващ успех.

Докато вървим по широката еспланада към входа на музея, генералът махва с ръка към огромните гробници в далечината, които трептят в маранята. В момента се строи пешеходна алея, която ще свързва района на музея с пирамидите. „Ще бъде по-дълга от „Шан-з-Елизе“ или „Ла Рамбла“ – казва той. Обръщайки се към музея, той прехвърля данните от статистиката: близо 45 000 кв.м площ, 12 изложбени зали, 100 000 експонатата, обща стойност над 1 млрд. долара. ГЕМ подхожда на мащабите и театралността на други скорошни археологически проекти, финансирани от египетските власти, включително повторното откриване на Алеята на сфинксовете в Луксор и на големи нови музейни пространства в Шарм ел Шейх, Кайро, Хургада и т.н.

През април 2021 г., по време на пищно събитие, наречено „Златния парад на фараоните“, 22 царски мумии бяха положени върху специални автомобили, преобразени да приличат на древни погребални лади. Те се придвижиха тържествено от стария Египетски музей, по улиците на Кайро, до новия Национален музей на египетската цивилизация. При пристигането си бяха приветствани от президента Абдел Фатах ал Сиси и посрещнати с 21 топовни изстрела.

„Парадът на мумиите наистина помогна да повишим самосъзнанието сред египтяните – казва Халед ал Анани, бивш министър на туризма и древностите. – Каза ни, че принадлежим към велика цивилизация и че почитаме предците си. ГЕМ ще отправи същото послание по мозъци нови начини: гордост, уважение, единство, сила.“

По-рано отделни институции в рамките на националното правителство, министерствата на туризма и древностите бяха обединени през 2019 г. – за огромно учудване на някои египтолози, според които археологията се е превърнала в слугиня на туризма. ГЕМ също е обект на критики. Според някои музейят ще обслужва повече чуждестранните

Египетски разкопвачи, някои от които с умения и позиции, които се предават от поколения, отдават почит на своя бригадир на разкопките на платото Гиза край Кайро. Преди век египетското участие в археологията било ограничено почти само до ръчен труд, но това започнало да се променя, когато Египет спечелил своята независимост от Британия и настоял, че никакви артефакти от гробницата на Тутанкамон няма да бъдат дадени на чужди музеи или колекционерни.

посетители и парите им, а не обикновените египтяни. Според други сградата е грозна и охлаждащата и осветлението ѝ ще бъдат кошмарно скъпи.

Но когато двамата с ген. Мофта прекрочавате от ярките слънчеви лъчи в просторния атриум на музея, съмненията ми се разсейват. Многопластовият покрив от метална мрежа създава игра на светлини и сенки, които непрестанно се менят. Покривът се издига толкова високо, че статуята на Рамзес Велики (водещият кандидат за библейския фараон) не прави особено впечатление – докато не се приближиш и не осъзнаеш, че става дума за 11-метров колос.

От централния атриум към 12-те изложбени зали се изкачват широки стълбища, обточени със статуи на фараони. С лазерна показалка ген. Мофта посочва плиткия басейн в гранитния под, където скоро ще се плиска освежаваща вода. Показва ми декоративните картуши и квадратите златист алабастър по стените и ми обяснява авангардната осветителна система. После се обръща и лъчът му пробягва по едно от стълбищата. „А там живее Тутанкамон“ – казва той. Две изложбени зали са посветени

изцяло на най-прочутия египетски фараон и за първи път ще покажат почти всичко от над петте хиляди предмета, открити в гробницата му.

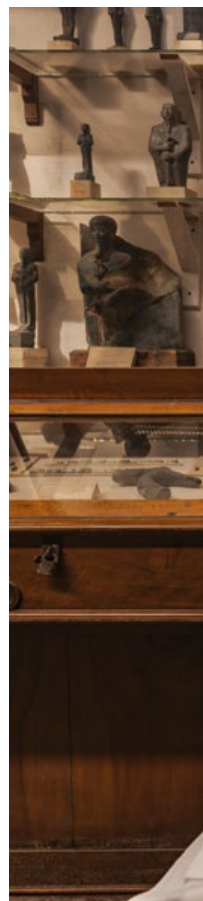
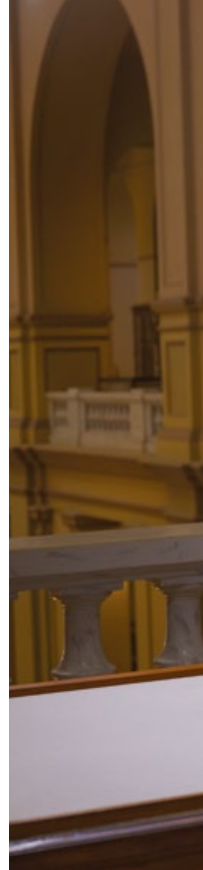
Благодаря на генерала за отделеното време и се отправям към свърхмодерните лаборатории за консервация на ГЕМ, които бяха първата част от музея, заработила през 2010 г. Вътре почистват и реставрират безценни находки от гробницата на Тутанкамон, преди да бъдат изложени. На една работна маса консерватор оглежда черната смола по огромния външен ковчег на Тутанкамон. На друга Ахмед Абдрабу, специалист по позлатени гървени предмети, реставрира елегантна колесница от брястова гървесина, истински шедевър на гърводелството. „За мен като млад египтянин – казва той – е огромна чест да видя как много съкровища от гробницата на Тутанкамон минават през лабораториите.“

Други реставратори, основно жени със забрадки и маски, работят по пейки покрай стените на помещението. Спирам се при Манар Хафез, която носи хирургически ръкавици и гържи нещо като зболекарски инструмент. Питам я за бойния цит, който реставрира. Докато говорим, тя нежно прокарва пръсти по дребното дърво. „Когато го видях за първи път – казва тя, – приличаше на труп – целият на парчета, без лице. Бавно, много бавно видях как се връща към живот. Понякога го чувствам като свое дете.“

ЛЯТОТО В ГОРЕН ЕГИПЕТ превръща разкопките в твърде неприятно и дори опасно занимание. В 10 ч сутринта напускам сенките на финиковите палми покрай Нил и подкарвам колата през опалената пустиня отвъд тях, където температурата вече наближава 38°C. Въпреки това екип египетски археолози се труди здраво в т.нар. Изгубен златен град – един невероятно добре съхранен обект.

Ръководителят на разкопките Афифи Рохим Афифи ме повежда по пътеката, която представлявала оживена градска улица десетилетия преди Тутанкамон. „Почти очаквам да видя някой дребен египтянин да забие иззад ъгъла към мен“ – казва той. Местните работници са му помогнали да разгадае някои от своите открития, например *патраха* – дървен инструмент за приготвяне на хляб,

ПО ЧАСОВНИКА ОТ ГОРЕ ВЛЯВО

Сред днешните пазители на египетското културно наследство е и Мохамед Мегахед, който отговаря за комплекса на пирамидата на фараона Джегкара в Сакара. През последните години в древния некропол бяха направени много открития.

Египтоложката Ясмин ел Шазли години наред отговаряла за безценни древноности в Египетския музей в Каиро – включително този бюст на Тутанкамон. „По-рано краката ми се подкосваха от тези предмети – казва тя. – Още усещам силата им.“

Салима Икрам, професор по египтология в Американския университет в Каиро, оглежда миниатюрен ковчег, изработен за мумифицирана земеровка. „Древните египтяни не пренебрегвали никое животно, независимо колко дребно било, и всяко заемало точно определено място в Космоса.“

Когато пандемията задържала повечето чуждестранни археолози у дома, Мостафа Вазири, председател на египетския Върховен съвет по древностите, наел местни хора, които да продължат работата, и значително увеличил броя на разкопките, ръководени от египтяни.

ПОТОЦИТЕ ЛАВА,
КОИТО ЗАЛЕЛИ ЧАСТ ОТ
ЛА ПАЛМА, ШОКИРАЛИ
ЖИТЕЛИТЕ НА
ИСПАНСКИТЕ КАНАРСКИ
ОСТРОВИ И СЕ
ПРЕВЪРНАЛИ В УРОК КАК
ДА СЕ ЖИВЕЕ С ГНЕВА
НА ВУЛКАНА

ОГНЕН ОСТРОВ

ТЕКСТ: МАЯ УЕЙ-ХААС
СНИМКИ: КАРСТЕН ПЕТЕР

Когато през септември 2021 г. по хребета на Кумбре Виеха на Ла Палма се отворили пукнатини, те поставили началото на едно от най-разрушителните вулканични изригвания на Канарските острови от 500 години насам. Фонтаните от лава излизали на височина приблизително 600 м, а маси от разтопени скали се приземявали на стотици метри от новообразувания кратер.

Месеци наред лавата текла надолу на реки, заливайки всичко по пътя си. Някога между новия вулкан и морето имало 5,5 km разстояние, пълно с домове, ресторанти, магазини, църкви, земеделски земи и училища. Сега всички те са погребани в каменна гробница.

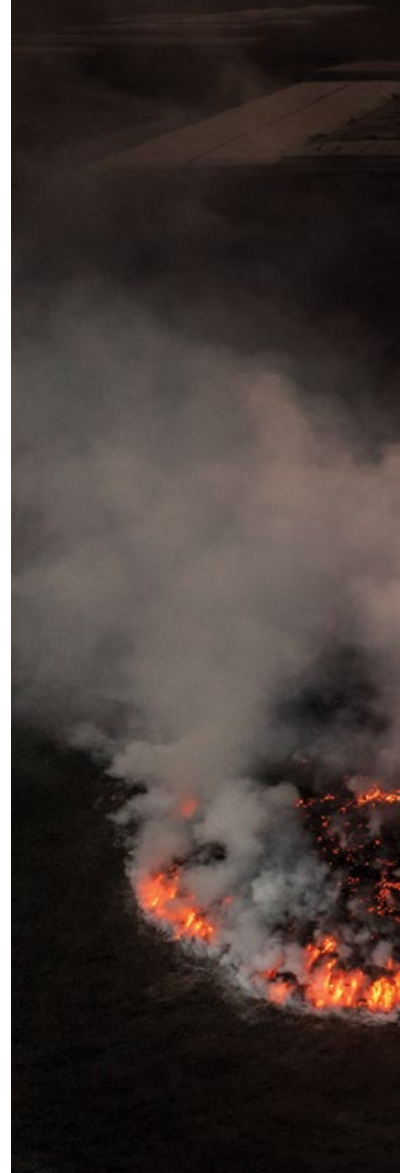
В

ВЪЗДУХЪТ ПРЕД МЕН ТРЕПТИ от жега, когато се приближавам към входа за подземния свят. Внимателно следвам стъпките на водача ми Октавио Фернандес Лоренсо през почернелия пейзаж на Ла Палма – един от испанските Канарски острови.

„Можем да се доближим само толкова“ – внезапно казва той, като спира на няколко метра от целта ни – тръбуха на вулканична пещера, известна като лавова тръба. Правим още няколко крачки към входа, където оператор на частен грон наскоро регистрира температура 170°C. Фернандес Лоренсо, вицепрезидент на Федерацията по спелеология на Канарските острови, редовно проверява бавно изстиващата пещера; надява се в някакъв момент да влезе, за да събере данни за едно от най-разрушителните вулканични изригвания на архипелага от 500 години насам.

В продължение на почти 86 дни, от 19 септември 2021 г. нататък, разтопени скали текли от пукнатини високо на островния хребет Кумбре Виеха, спускайки се бавно в нажежени до бяло ручейчета. Вулканът не взел нито една пряка жертва. Но при изригването се освободили над 200 млн. куб.м лава и изникнал високият 200 м конус от пепел и скали, на който сега стоим. Само допреди година тази част от острова била злачна борова гора, осяна с къщи. Едва осъзнавам предложението на Фернандес Лоренсо да се отправим нагоре, гласът му е приглушен от противогаза.

„Нагоре, нагоре, *нагоре* – казва той, като тонът и притеснението във всяка дума нарастват. – Ще изгорим.“ Вятърът е сменил посоката си с порив от долината под нас, като потенциално ще ни блъсне с нажежен въздух. С мъка се изкачвам по стръмния склон на вулканичния

Националното географско дружество, посветено на осветляването и опазването на чудесата на нашия свят, финансира работата на изследователя Карстен Петер, свързана с вулканите, от 1998 г. насам.

ИЛЮСТРАЦИИ: ДЖО МАККЕНДРИ

конус, за да намеря по-безопасно място да огледам пейзажа.

Ла Палма има дълга история на изригвания, но свирепите ѝ пристъпи обикновено не се смятат за опасни. Химичният състав на лавата я кара да тече като мързеливи рекички, а не да експлодира с драматичните взривове. Последното изригване на острова било през 1971 г. в слабо населен район близо до южното крайбрежие, причинявайки сравнително малко щети. Оттогава обаче населението на острова нараснало; днес над 86 000 души живеят на 707-те кв.км земя. Когато вулканът изригна миналата година, лавата погълна над 2800 сгради, 350 ха обработваема земя и 70 км пътища.

Нажежени потоци лава се вливат в океана, разширявайки крайбрежието на Ла Палма. Изригването опустошило близките

морски екосистеми, но върху богатите на хранителни вещества подводни скали вече е започнал да процъфтява нов живот.

Около 60 млн. души в цял свят живеят в сянката на активни вулкани, затова, докато световното население продължава да расте, бедствия като това в Ла Палма ще стават по-чести. Може би ако разберат по-добре какво се е случило на този миниатюрен остров, неговите жители и хората в сходни общности могат да се подготвят по-добре за бъдеща вулканична катастрофа.

„Вулканите са изградили Ла Палма – казва Фернандес Лоренсо. – Трябва да се научим да живеем с тях.“

ВУЛКАНИТЕ СА живителната сила на Канарските острови, субтропичен архипелаг на около 80 км от брега на Африка. През вековете богатата на хранителни вещества лава се е превърнала в плодородна почва. Когато каскулците завоювали островите през XV в., те опустошили автохтонното население и превърнали земята в захарни плантации, които после били заместени с други култури. Преди изригването от 2021 г. половината от брутния вътрешен продукт на Ла Палма идвал от банани, отглеждани за износ.

Все още се спори каква е причината за вулканичната дейност на Канарските острови, но до голяма степен огневата мощ вероятно идва от възходящ поток свръхзагряти скали, който се издига дълбоко от вътрешността, известен като горещата точка. Докато африканската тектонска плоча пълзи със сантиметри над този поток, се раждат нови вулкани и острови бебета. Ла Палма е един от най-младите и най-активни във вулканично отношение Канарски острови. Северните вулкани обаче са затихнали и през последните 150 000 г. изригванията на Ла Палма се случват предимно в горещия, сух юг, разделен на две от хребета Кумбре Виеха.

Магмата се издига като завеса под Кумбре Виеха. Всяко изригване следва различен път – процес, познат като моногенетичен вулканизъм.

Както показва последното изригване, това е огромно предизвикателство пред защитаването на хилядите хора, живеещи по склоновете на хребета. И след 50 години вулканичен сън много местни никога не са били свидетели на пълната геологична мощ на острова си. Също така изглежда не е имало добра връзка между активността на вулкана, която учените са наблюдавали в дните преди изригването му, и това, което обществото е осъзнало, че ще се случи. Резултатът бил опустошителен.

„Не знаехме какво идва“ – казва Ана Хесика Акоста Крус, местна собственичка на магазин и бивша жителка на Тодоче – град, който в момента изцяло е паиран с черна като възлен скала.

СЕРИЯТА ОТ ЗЕМЕТРЕСЕНИЯ, която започна на 11 септември 2021 г., беше един от

признаците за потенциална катастрофа. Земята започна също така да се надига и размества – знак, че под нея се движи магма. Властите бързо активираха спешния план за вулканично изригване на острова, който събра научна комисия от 8 организации и университети, които да прегледат данните и да прогнозираят какво може да се случи.

Планът съобщава за нарастващата опасност от вулкана с помощта на четирицветен „светофар“ – зелено, жълто, оранжево и червено. На 13 септември властите определиха ниво на опасност на „жълто“, което означава, че населението трябва да внимава и да следи официалните съобщения поради повишен риск от изригване.

Земетресенията, които наброяваха хиляди, мигрираха на северозапад, докато ставаха все по-плитки и интензивни. „В четвъртък [16 септември] всички бяхме почти сигурни, че ще има изригване“ – казва Ставрос Мелетидис, вулканолог към Испанския национален географски институт (IGN) – официалната

ВЛЯВО

Разтопените скали подминали дома на Анабел Герхардс, но когато се върнала след евакуацията, намерила басейна си пълен с пепел. Остри, пясъчливи зрънца вулканична пепел заваляли над региона, погребвайки много къщи и пътища.

ДОЛУ

Изригването нанесло тежък удар върху банановата индустрия, жизненоважна за икономиката на острова. Тук фермерът Сантяго Алексис Ернандес Родригес пръска плодовете, за да премахне пепелта. Казва, че изригването погребало много дървета; други не били поливани заради счупени тръбопроводи. Той планира да започне да засява отново, но други жители се чудят какъв ще е пътят напред за банановите ферми.

Продавач на захарен
памук предлага
пухкавата си стока
В Кокс Базар, близо
100-километров плаж
В най-южния край
на Бангладеш.

ПЛАЖ ЗА ВСИЧКИ

Продавачи на цветя,
добитък и добре
облечени посетители
се тълпят в Кокс Базар,
любимата ваканционна
дестинация в Бангладеш

ТЕКСТ:
НИНА СТРОХЛИК

СНИМКИ:
ИСМАИЛ ФЕРДУС

Посетителите могат да яздят или да се разхождат по Кокс Базар, който все още носи името на местен пазар, основан през 1799 г. в памет на офицер от британската Източноевропейска компания. Всяка година милиони бангладешци посещават пясъчната ивица.

Националното географско дружество, посветено на осветляването и опазването на чудесата на нашия свят, финансира работата на изследователя Исмаил Фердус от 2019 г. насам.

ИЛЮСТРАЦИЯ: ДЖО МАККЕНДРИ

ЗА ХОРАТА, КОИТО НЕ СА ОТ БАНГЛАДЕШ,

Кокс Базар е най-големият в света бежански лагер, дом за близо милион изгнаници от народа рохинга, избягали от геноцид в съседен Мианмар. Но за много бангладешци Кокс Базар е любима туристическа дестинация – един от най-дългите естествени пясъчни плажове в света, обхващащ около 100 км крайбрежие покрай Бенгалския залив.

Тези две коренно различни версии на Кокс Базар са разделени от верига хълмове и КПП-та, поставящи плажа и бежанския лагер в „два различни свята“, казва Исмаил Фердус. Той добре познава и двата. Един от най-ранните спомени на Фердус е как пътува с влак до Кокс Базар за семейна ваканция на плажа. Наскоро като фотограф той е документирал кризата с рохинга. В един зимен ден в началото на 2020 г. Фердус си взел почивка от работата в лагера, за да се разходи по плажа, отдалечен на 30 км. Температурата надвишавала 38°C, а брегът бил претъпкан от хора. Излегнали се или разхождащи се по плажа, там имало шивачи в цехове, директори в телекоми, улични продавачи и ученици в медресета. Някои били пътували 10 до 15 часа или с нощен автобус само за да прекарат следобед във водата.

Фердус израснал в столицата Дака, но десет години живял в чужбина. Когато се върнал на брега на Кокс Базар, усетил изненадващ културен шок – сцената била толкова различна от плажовете в Европа и САЩ. Той прегърнал тази перспектива, насочвайки обектива си върху коне под наем и скромно облечени плувци под ослепителното обедно слънце. С океана като фон претъпканият плаж изглежда измамно безметежен, дори пуст.

Върнал се още два пъти. При последното му посещение през февруари Фердус добел родителите си, сестрите си, брат си и две племенници на почивка. Били изминали почти 20 години, откакто семейството било тук заедно. „Майка ми все още ми пише за това, като казва: „Благодаря ти, че го направих!“ – казва той. □

Безброй селфита и кагри с игри на плажа и залези се снимат на Кокс Базар Всеки ден, но фотографът Исмаил Фергус знаел, че простичките му портрети с морето, пясъка и околния пейзаж ще се открият.

„Обръщам внимание на нещата, които хората пренебрегват“ – казва Фергус предвид разнообразието от плажуваци, които работят или се забавляват. Тук „ще срещнете хора от 64 области с 64 акцента“.